

UJABB ADALÉKOK A SZEMPCZI COLLEGIUM TÖRÉNETÉHEZ.

Irta: DR. FINÁCZY ERNŐ.

E folyóirat 1899. évfolyamában¹⁾ levéltári kutatások alapján megismertettem a szempczi „collegium oeconomicum“ keletkezése és működésének első évtizedét 1773-ig. Azóta újabb levéltári adatokat gyűjtöttem,²⁾ melyek világot vethetnek ezen rövid életű szakiskola további alakulására és megszűnésének körülményeire.

Annak a válságos helyzetnek, melybe ezen hasznos intézmény Mária Terézia királynő uralkodásának vége felé jutott, elemi csapás volt a szülő oka. A Szempczen elhelyezett iskola kényelmes és tágas épületének első emelete ugyanis 1776. évi május 1-én teljesen leégett. Minthogy a helyreállítás 25,000 forintba került volna (mely összeget az országos tanügynek akkori költséges rendezése miatt sehonnan sem lehetett előteremteni), a kormány az intézet áthelyezését határozta el, amire nézve többféle terv merült fel. Berchthold gróf, a curátor, azt a megoldást ajánlotta, hogy a húsz alapítványi növendék a pozsonyi gymnásiumba helyeztessék át, melyet a kegyes tanítórend vezetésére kellene bízni. A rend a gymnásiumban oly tanárokat alkalmazhatna, kik a gazdasági és kamarai tudományokat is taníthatnák. A helytartótanács eleinte a pozsony-szent-györgyi kegyes tanítórendi gymnásiumot vélte legalkalmasabbnak az alapítvány elhelyezésére, később azt javasolta, hogy a növendékek a kassai kir. convictusban nyerjenek új otthont. Az udvari kancellária azonban mindezen terveket — részint költséges voltuknál fogva, részint egyéb czélszerűségi okokból — merőben ellenzi, s terjedelmes előterjesztésében legalkalmasabb helynek a tatai piarista-collegiumot tartja: Tatán az egyik philosophiai tanárt (ki eddig az ethikát tanította) minden nehézség nélkül oly tanárral lehetne felcserélni, aki csakis a „studium politico-camerale“ tárgyait adhatná elő, az ethikát pedig a logika tanszékével lehetne egybekapcsolni. Tatán oly tágas épület van, hogy a 20 növendék elhelyezése akadályba nem ütközik. Maga a helyiség is kivánlóan alkalmas a benlakásra. A szemléltető eszközöket és tanszereket is nagyobb részt olcsó vízi uton, a Dunán lehetne elszállítani, majdnem egészen rendeltetésök új helyére.

¹⁾ A gazdasági felsőbb szakoktatás kezdetei Mária Terézia alatt. M. G. T. S. VI. 199.

²⁾ Orsz. Lev. Udv. kancz. 2422., 2431., 2432., 2716., 3270., 3590., 3904., 5099., 5285., 5488. ex 1776.; 208., 638., 5930. ex 1779.; 4989., 5486., 6330. ex 1780. — Helyt. Oszt. Distr. Budensis, 1778. No. 4.

A királynő ily értelemben határoz, Vörös Antal kir. főigazgató 1776 november 16-án már meg is köti a tatai collegium rectorával a szerződést, mely szerint a 20 növendék ellátásért a kegyesrend kap évi 1400 forintot, ezenfelül ruházatra évi 400, felcserélésre, könyvekre, apróbb kiadásokra évi 300 frtot. A kegyesrend tehát kötelezettséget vállalt, hogy összesen évi 2100 forintért teljes ellátásban és szakszerű oktatásban részesíti a 20 alapítványos növendéket. Az épület emeleti részében volt a praefektus lakása és a két hálóterem, földszint a növendékek tanterme. A tanításhoz való szemléltető eszközöket Szempeczről Pozsonyba vitték, innen a Dunán elszállították Almásig, ahol ismét kocsira tették s tengelyen vitték Tataig. A szállítás ellenőrzésére (hogy útközben meg ne sérüljenek az eszközök) Mak Sebestyén piarista tanárt küldték ki.

Az előadások csak az 1776. év végén vehették kezdetüket, mert a növendékek nagyon lassan szállinkóztak vissza. Deczember 14-én még csak heten voltak, s a mondott időben meg is kezdték a tanítást. A növendékeknek még rajzeszközeik (regalis charta, sepia, cerussa anglicana, tabulea pro delineationibus) se voltak.

Az 1778. évben öt tanárja volt a kamarai tudományoknak, és pedig Szőlősy János tanította a matematikát, Keglevics Nepomuk a politikát, Latzkó Ambrus a polgári építészetet, Glatz Bálint a kettős könyvvitelt és német nyelvet, Gegó Adolf a philosophiát. A tanároknak és tantárgyaknak e sora mintha azt mutatná, hogy a tanterv az intézet megalapítása óta némileg módosult. Valószínű azonban, hogy a „politika“ itt ugyanazt jelenti, amit Szempezen az „oekonomia“. Reggel 7-től 8-ig tanultak a növendékek politikát, 8-tól 9-ig számtan és kettős könyvvitelt, 9-től 10-ig mathesist, d. u. 2-től 3-ig német nyelvet, 3-tól 4-ig szépirást és polgári építészetet. Az összes előadások még mindig németül folytak, „habár némelyek e nyelvben kevésbé jártasak“, teszi hozzá a jelentést tevő főigazgató.

A politikai és kamarai tudományok azonban már nem bírtak Tatán gyökeret verni. Az új tanulmányi rendszer értelmében az egyetemen is, a királyi akadémiákon is tanították a közgazdasági és politikai tudományokat, s így a tatai alapítványt mind kevesebben keresték fel. Az 1779. évben egyszerre 13 növendék hagyta el az iskolát anélkül, hogy a tanfolyamot bevégezte volna; helyökbe csak 6 ifjú folyamodott, kivétel nélkül alsó osztálybeli gymnásiumi tanulók, kik koruknál fogva nem is feleltek meg az alapítvány rendelkezésének. Szükségből hármat mégis felvettek közülök. Csak ily módon sikerült a teljes létszámnak (20-nak) felét elérni. A kancellária ily körülmények közt azzal az elvi javaslattal járul a királynő elé, hogy az intézményt jelen alakjában szüntesse

meg, s az alapítványi összeg kamataiból létesítsen a politikai és kamarai tudományok hallgatói számára egyetemi kézi ösztöndíjakat.

Habár a királynő helyesléssel fogadja az eszmét, rövid idő múlva újabb fordulatot vesz az ügy. Minthogy akkoriban az árvák gondozása, s különösen a tallosi kir. árvaház felvirágoztatása volt napirenden, a pozsonyi kormányzék azt indítványozta, hogy a királyi kincstártól eredő évi 1400 frtnyi javadalmat a Szempeczre áthelyezett (eredetileg Talloson volt) kir. árvaház kapja még: 1100 frttal meg lehetne javítani az árvaházi tanítók fizetését, 100 frtot fenn kellene tartani jutalmakra, és a fennmaradó 200 frtból három új alapítványi hely volna szervezhető. E terv a helytartótanács nézete szerint annál okszerűbb, mert az árvaházban a geometriát s rajzot, úgyszintén az építészetet és gazdaságtant ügyis tanítják.

Látnivaló, mint száll alá az eredetileg serdültebb ifjak számára rendelt studium az elemek színvonalára, s mint zsugorodik össze a tanítás anyaga a névleges szakismeretek szűk körére. Igaz, hogy az árvaházban is foglalkoztak a növendékek a gazdaságnak egyik-másik ágával, rajzolgattak is, számtant is tanultak, — de mi volt ez ama célhoz képest, mely szerint a szempezi collegium a közigazgatás és kamarai szolgálat részére tisztviselőket képezzen?

A kancellária kapva kapott e megoldáson. Kedvező véleménynyel mutatja be a tervet (1780 október 3-án) a királynőnek aki nemcsak jóváhagyja a javaslatot, hanem elrendeli, hogy az 1400 frtnyi javadalom nyomban helyeztessék át Szempeczre, a kir. árvaház részére s a Tatán maradt 10 kamealista növendék ellátására a kincstár mindaddig fizesse a megfelelő összeget, míg e növendékek tanulmányaikat teljesen el nem végezték. Azontúl Tatán a kamarai tudományok tanítását be kell szüntetni.

Itt véget ért a nagy reményekre jogosító és keletkezésekor országos érdeklődéssel fogadott intézmény. A bécsi udv. kamara, mely a tisztviselők anyagi érdekeit féltette a dolgok új fordulatától, hiába tiltakozott (utólag) a kamarai studium megszüntetése ellen. A királynő elhatározása csak annyiban módosult, hogy a szempezi kir. árvaház alapítványos növendékei közt mindig hat olyannak kellett lennie, kik kamarai tisztviselők fiai. A szempezi collegium oeconomicum alapítványa, mely Tatán már csak tengődött, a szempezi kir. árvaház alapjaiba olvadt. Visszakerült eredeti helyére, de eredeti rendeltetése nélkül. Pedig a kir. tudományegyetem és a kir. akadémiák csak kis részben pótolhatták e szakiskolát. Ők jobbra elméletet tanítottak, magasabb szempontból és elvont módszerekkel, míg a szempezi, illetőleg tatai alapítvány első sorban a közélet gyakorlati szükségleteinek szolgált vala.